

Oponentský posudok na habilitačnú prácu Mgr. Iriny Dulebovej, PhD. *Precedentné fenomény súčasného ruského jazyka. Interkultúrny a lingvodidaktický aspekt.*

Výskum jazyka v jeho širokej interakcii so súčasným sociálno-komunikačným prostredím sa stáva v poslednom období jedným z hlavných smerovaní vo filologických hľadaniach. Tým sa prehĺbuje pohľad na jazyk ako na základný prostriedok humanizácie a kultúrňovania človeka v tom najširšom kontexte. V plnej miere uvedené konštatovania potvrdzuje recenzovaná habilitačná práca Mgr. Iriny Dulebovej, PhD., ktorá svoje dlhodobé filologické výskumy sústreďuje na objektívne hľadania v prepojení jazyka a kultúry. Jedným z jazykových ukazovateľov uvedenej prepojenosti sú **precedentné fenomény** v súčasnej ruštine.

Autorka pri charakteristike zvoleného komunikačného javu vychádza z početných vedeckých záverov významných ruských, slovenských a iných zahraničných odborníkov, pričom v centre jej teoretických východísk sú najmä práce Karaulova, Stepanova, Krasnychovej, Gudkova, Kostomarova, Vorobjova a mnohých ďalších filológov, ktorí v jazyku evidovali a evidujú viac ako iba jeho štruktúru a podobné názory na jazyk nachádzali v prácach takých učencov ako bol Humboldt, Potebňa, Vinogradov a iní. V práci takto nachádzame historicko-filologickú vedeckú kontinuitu súčasných vedcov so svojimi predchodcami. **Za najdôležitejší teoretický prínos recenzovanej práce považujem rozvinutie predchádzajúcich poznatkov z oblasti výskumu jazyka a kultúry do vlastnej koncepcie, ktorá je priamo aplikovaná v lingvodidaktickom procese so študentmi ruštiny.** V názornom a presvedčivom chronologickom prehľade spomínaných teoretických východísk sa stretávame s viacerými pojmami, ako **postštrukturalizmus, transtextualita, pretex, intertextualita**, ktoré logicky vyúsťujú do pojmu **precedentnosť**. Tento termín umožňuje spoľahlivo analyzovať tie stránky komunikačného celku, najmä však textu, ktoré vytvárajú podmienky pre pochopenie autorského zámeru recipientom a zároveň sa umožňuje rozširovanie **kognitívnej bázy** komunikácie. Ako ukazujú mnohé ilustrácie v práci, tieto jednotky sú neraz kľúčom k adekvátnemu pochopeniu výpovede rôznych druhov. V práci je podaná dnes už klasická klasifikácia precedentných fenoménov v štyroch ich formách, pričom tento prístup sa konfrontuje s rôznymi postojmi odborníkov na tému, *ktoré jazykové jednotky možno zaradiť k precedentným*. Na s. 28 sa analyzujú v uvedenom kontexte frazeologizmy a parémie a konštatuje sa, že nemali by sa zaraďovať k precedentným fenoménom, lebo za nimi nestojí ani precedentný text ani precedentná situácia. Je to vždy tak? V rámci diskusie je možné vyjadriť sa k otázke: *Patria k precedentným výrazom také príslovia ako: 1. Skôr vojde ťava uchom ihly, ako boháč do kráľovstva nebesného? 2. Hodte do nej kameňom, kto ste bez viny.*

Predkladaná monografia potvrdzuje mnohé doterajšie poznatky najmä z lingvokulturológie, v rámci ktorej sa veľký dôraz kladie najmä na pochopenie textu v cudzojazyčnom prostredí. V slovenskom kontexte o tejto stránke komunikácie máme značné poznatky najmä v oblasti odbornej a didaktickej rusistiky a tento lingvodidaktický trend súčasných slovenských rusistov I. Dulebová výrazne posilňuje. Poukazuje pritom na mnohé lingvokulturológické aspekty ruštiny v slovenskom prostredí a opiera sa o pomerne bohaté vlastné skúsenosti. V tejto súvislosti veľmi správne poukazuje na rusko-slovenský **prekladateľský aspekt**, spojený s precedentnými jednotkami. Ako je v práci správne

zdôraznené, v ruskom jazyku je najväčším zdrojom precedentných výrazov ruská literatúra. Mnohé jej výrazy (reminiscencie podľa Supruna) slúžia najmä pre nepriame hodnotenie konkrétnych reálií. A práve tieto **hodnotiace precedentné výrazy** sú neraz v centre autorského hodnotenia či komentára často s ironizujúcim zámerom. Z práce jasne vyplýva, že ich preklad je neraz veľmi náročný práve kvôli tomu, že cudzinec (Slovák) má síce jazykovú kompetentnosť, ale nemá dostatočnú kompetentnosť lingvokulturologickú, nemá primeranú kognitívnu základňu. Z prezentovanej autorkinej skúsenosti je zrejmé, že preklady podobných jednotiek sú dôležitou súčasťou ich prijatia, hoci niektoré z nich sú neekvivalentné. V tejto súvislosti sa ponúka úvaha o precedentnom výraze, ktorým v ruskej tlači ironizovali operáciu *Púštna búrka* prostredníctvom jedného z puškinizmov: *Буря мглою небо кроет* – *Ako by sa dal interpretovať a preložiť do slovenčiny uvedený výraz v spomínanom kontexte?*

Pre rusistov na všetkých úrovniach sú evidentným prínosom analýzy **ruských mentálnych a hodnotových stereotypov** podľa výskumov Hofstedeho. Je to veľmi **inšpiratívny** materiál doplnený mnohými autorkinými ilustráciami najmä zo súčasných ruských médií. Táto časť práce vyzýva a zároveň ponúka úvahy o Rusku, Rusoch, ich celkových etnických vlastnostiach cez interlingvistické rozbery napríklad aj prostredníctvom etnopsycholingvistiky. Správna interpretácia jazykových ukazovateľov umožňuje objektivizovať naše poznatky o každom národe, o čo sa pomerne úspešne pokúša I. Dulebová, keď interpretuje svoje lingvodidaktické poznatky prostredníctvom konkrétnych ruských precedentných jednotiek. Najpresvedčivejšie vyznieva charakteristika ruskej mentality ako etnokultúry so zrejmovou **prevahou ženského princípu**. To potvrdzujú aj iní autori ako napríklad G. Gačev. Súbor čo najobjektívnejšie zhromaždených ruských precedentných jednotiek pomáha vytvoriť jazykový obraz Ruska, v ktorom by mala dominovať **ruská idea**. *Ako autorka interpretuje ruskú ideu práve prostredníctvom skúmaných jazykových jednotiek?*

Veľmi zaujímavou je analýza jazykových prezentácií prostredníctvom **mena Ruska**. Ako je známe, v konkrétnej ankete išlo o výber najväčšieho Rusa v dejinách a víťazstvo Alexandra Nevského ako aj ďalšie početné údaje z tejto ankety poskytujú veľmi bohatý materiál pre ďalšie detailizovanie témy. Alexander Nevský je reprezentovaný známym precedentným výrazom *Кто с мечом к нам придёт, от меча и погибнет!*, ktorý sa dodnes interpretuje ako ruská schopnosť poraziť každého nepriateľa, pričom má jasný protizápadný kontext. Veď podľa niektorých historikov A. Nevský bol svojim spôsobom spojencom Zlatej Hordy a dokonca bol adoptívnym synom Batuchána. Na s. 76 sa uvádza istá výhrada: Prečo sú v projekte iba ruské mená? Ale veď v prvej desiatke skončili dve historické osobnosti, Gruzín Stalin a Nemka Katarína II, ktoré neboli Rusi a je to všeobecne známe. Rusi podľa rôznych výskumov vykazujú oveľa nižšiu mieru etnofóbie, ako mnohí ich partneri.

Ako ukazujú výskumy I. Dulebovej, precedentné jazykové jednotky nachádzajú svoje využitie prakticky vo všetkých oblastiach komunikácie. V súčasnosti v istom zmysle tento jav dominuje v politickej komunikácii, čo presvedčivo potvrdzujú mnohé poznatky **politckej lingvistiky**. Táto časť monografie je veľmi vhodne začlenená do celkovej tematiky precedentnosti, lebo ako ukazujú početné výskumy a vlastné skúsenosti autorky politika je

oblasťou, v ktorej sú jazykové precedentné fenomény v súčasnosti hádam najintenzívnejšie využívané. Príznačným v tomto zmysle je proces, v rámci ktorého sa výroky súčasných politikov stavajú precedentnými. Potvrďuje to aj rozsiahla publikácia K. Dušenka *Зернистые мысли и фразы наших политиков*, ktorú autorka vhodne využíva. *Ako by sa dal zo širšieho hľadiska interpretovať výrok V. Černomyrdina: Мы хотели как лучше, а получилось как всегда?*

Habilitačná práca iriny Dulebovej ponúka aj ďalšie témy pre úvahy a hľadania objektívneho obrazu Ruska a nositeľov ruského jazyka vôbec prostredníctvom najreprezentatívnejších jednotiek ruštiny. Zároveň ako vyplýva z výskumu autorky je to vedecká činnosť bez zjavných limitov. Z posudzovanej práce jednoznačne vyplýva, že tento druh filologického výskumu je veľmi dôležitý a aktuálny, lebo v konečnom dôsledku poukazuje na to, že dôležité sú nielen historické fakty, ktoré sa často dezinterpretujú, hodnotia sa protirečivo, ale nemenej dôležité sú idey, myšlienky, mýty, ktoré bez ohľadu na to, či existovali v zrealnenej podobe, sú rovnako dôležité, lebo sú **faktami kultúry** a patria do etnokultúrneho archívu konkrétneho národa.

Berúc do úvahy všetky vyššie uvedené skutočnosti hodnotím habilitačnú prácu Mgr. Iriny Dulebovej, PhD. jednoznačne pozitívne, odporúčam ju ako základ pre habilitačné konanie a po jeho úspešnom priebehu navrhujem menovanej udeliť titul „docent“ vo zvolenom odbore.

Prešov, 25.1.2017

prof. PhDr., Jozef Sipko, PhD.